

เรียนรู้วิชาชุมชน วิชาชีวิตมั่นคงของชาวปกากะญอ

โครงการเป่ที่ล่อสี: ต้นทุนวัฒนธรรม
ความมั่นคงของชีวิตปกากะญอ
บ้านหนองเต่า ต.แม่วิน อ.แม่วาง จ.เชียงใหม่

ชุมชนที่อยู่อาศัยของชาวปกากะญอ ตั้งอยู่ใกล้ดอยอินทนนท์สถานที่ท่องเที่ยวยอดฮิต ชุมชนจึงได้รับผลกระทบจากปัญหานักท่องเที่ยวพล้น ปัญหายะที่เกิดจากการท่องเที่ยว และสภาวะที่วัฒนธรรมปกากะญอเริ่มจางหายไปจากคนรุ่นใหม่ หลักคิด คำสอน ปรัชญา และความเป็ปกากะญอ ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่สร้างความมั่นคงในชีวิตให้กับชาวปกากะญอ จากอดีตจนถึงปัจจุบันเริ่มหาผู้สืบทอดรุ่นใหม่ได้ยาก และองค์ความรู้เหล่านี้ไม่เคยสอน ในโรงเรียนทั้งที่เป็นวิถีชีวิตของชุมชน โรงเรียนของชุมชนและการศึกษาละเลยการให้คุณค่ากับ ชาติพันธุ์ ไม่สามารถทำให้เด็กภาคภูมิใจในตนเอง และหลายครั้งการศึกษาพรากคน ออกจากท้องถิ่น

ด้วยเหตุนี้ครูเจริญ ดินุ ครูชุมชนชาวปกากะญอ จึงได้คิดหาวิธีการที่จะนำคุณค่าวัฒนธรรมของปกากะญอนำกลับมาให้คนรุ่นใหม่ได้เข้าถึงมากยิ่งขึ้น หลังจากเข้าร่วมกิจกรรมกับเครือข่าย Feel Trip ครูเจริญ ก็ได้้นำวิธีการเรียนรู้ในแนวคิดสาธิตศึกษามาทดลองใช้ในชุมชนของตนเอง จนเกิดเป็นโครงการเปือที่ล่อลี้ที่มุ่งหวังให้วิถีดั้งเดิมเป็นต้นทุนให้เด็กและเยาวชนปกากะญอสามารถมีชีวิตอยู่ในโลกยุคใหม่ได้อย่างมั่นคงและมั่นใจในตนเองยิ่งขึ้น

เปือที่ล่อลี้คืออะไร

คำว่า เปือที่ล่อลี้ แปลว่าน้ำบ่อหลัง ปกากะญอ มีบทอาหรือบทเพลงลำนำปกากะญอที่เป็นคำสอน บทหนึ่ง แปลได้ว่าคนเราจะไปน้ำบ่อหน้าก็ได้ แต่อย่าลืมน้ำบ่อหลังที่หมายถึงต้นทุนชีวิต ราบนี้บอกเราไปเรียนการศึกษาในระบบก็ได้ แต่ต้องรักษาตัวตน ต้นทุนการรู้จักตัวเองไว้ โครงการเปือที่ล่อลี้จึงเกิดขึ้นเพื่อสืบสานคุณค่าหลักคิดความเป็นชาวปกากะญอให้คนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้เพื่อเป็นฐานในการดำรงชีวิตที่ยั่งยืนและมั่นคง โดยมีโจทย์สำคัญในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับเด็กเยาวชน ใช้เตหน้าเครื่องดนตรีปกากะญอเป็นเครื่องมือสำคัญ มีการนำบทอาหรือลำนำปกากะญอที่ขับร้องสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นเข้ามาเล่าเรื่องราวสื่อสารสืบทอดความหมายของชุมชนให้ผู้คนในชุมชนและนอกชุมชนได้รับรู้

โรงเรียนขะล่อแอะ

โครงการเปือที่ล่อลี้มีจุดเริ่มต้นเมื่อประมาณ 5 ปีที่แล้ว จากครูชุมชนชาวปกากะญอผู้ตั้งคำถามว่าเราไม่ใช่คนสร้างขยะ แต่ต้องมาจัดการขยะมหาศาล ครูที่เรียนจบด้านดนตรีแล้วกลับบ้านเกิดจึงได้มาก่อตั้งโรงเรียนขะล่อแอะ ล่อแอะ แปลว่า น่ารัก เริ่มจากการทำกระบวนการง่าย ๆ เปลี่ยนความหมายของขยะที่สกปรกและรก โดยชวนเด็ก ๆ ตั้งคำถามว่าขยะก็น่ารักได้ใช้หรือไม่

โรงเรียนขะล่อแอะชวนเด็ก ๆ มาเรียนเตหน้ากับครู โดยให้เด็ก ๆ มาเรียนเตหน้าในวันเสาร์อาทิตย์ ช่วงบ่าย แต่ช่วงเช้ามาช่วยกันเก็บขยะก่อน สุดท้ายการเดินทางเก็บขยะไม่ใช่แค่การเก็บขยะ แต่เป็นการเดินสำรวจชุมชนไปด้วย เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่ครูและเด็กพากันสำรวจองค์ความรู้ในชุมชนจากการเดินเก็บขยะทุกสัปดาห์

นอกจากนี้เมื่อเรียนจนเล่นเตหน้าได้แล้วได้ก่อตั้งวงดนตรีขะล่อแอะ ด้วยต้นทุนดนตรีเตหน้า และมีการนำขยะเหลือใช้ในชุมชนมาทำเตหน้าที่มีต้นทุนเพียงไม่กี่สิบบาท จากที่หากซื้อเตหน้าจากร้านค้าจะมีราคาหลายพันบาท วงดนตรีขะล่อแอะออกแสดงในงานเทศกาลต่าง ๆ ต่อเนื่อง และโรงเรียนขะล่อแอะยังได้ออกแบบและพัฒนา “เตหน้าจิว” เป็นของที่ระลึกที่มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งต่อคุณค่าและความสำคัญของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์

10 วิชาปกากะญอบ้านหนองเต่า

โครงการในปีต่อมาได้ต่อยอดการออกสำรวจ ค้นหาองค์ความรู้ชุมชน เชื่อมโยงสู่การเปิดพื้นที่การเรียนรู้ให้กับเด็กเยาวชนและคนรุ่นใหม่ในท้องถิ่นได้ เรียนรู้คำสอน นิทาน เรื่องเล่า และภูมิปัญญาอื่น ๆ จาก ผู้นำชุมชนและปราชญ์ชาวบ้าน การทำแผนที่แหล่งเรียนรู้ในชุมชนของเด็ก ๆ ได้ค้นพบความรู้ในชุมชนปกากะญอจำนวนมาก และพบว่ามียุคความรู้ที่แข็งแรง อยู่ 10 วิชา ที่สามารถส่งต่อสู่คนรุ่นใหม่ วิชาชุมชนที่เป็นวิชาชีวิต 10 วิชา มีทั้งการเล่นดนตรี ศิลปะ การเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ และวิชาชีพ

วิชาที่ 1 ศาสนา ความเชื่อ (คริสต์ พุทธ บรรพบุรุษ) เรียนรู้เรื่องความเชื่อและศาสนา

วิชาที่ 2 ทรัพยากรธรรมชาติ เรียนรู้การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมกับผู้นำปราชญ์ชุมชน (พะตีจอนิ โอดิเฮา)

วิชาที่ 3 ธา เรียนรู้บทเพลง (ธา) ในอดีต นำมาขับร้องใส่ทำนองใหม่ เพื่อดึงดูดเด็ก ๆ

วิชาที่ 4 เสื้อล่อแอะจากขยะ และสีธรรมชาติจากขี้ควาย นำเสื้อเก่ามาทำเป็นเสื้อใหม่ย้อมสีจากขี้ควาย

วิชาที่ 5 บวชป่า เรียนรู้การอยู่ร่วมกับธรรมชาติในพื้นที่อนุรักษ์ป่าของหมู่บ้าน

วิชาที่ 6 ขยะล่อแอะ เรียนรู้เรื่องการจัดการขยะ

วิชาที่ 7 ของเล่นเตหน้าจิว เรียนรู้และลงมือทำ “เตหน้าโพลอแอะจิว” ผลิตภัณฑ์ของเล่นจำลองจากเครื่องดนตรีขนาดใหญ่ ชูชีวิตเศษไม้โดยการนำมาทำเครื่องดนตรีล่อแอะจิว

วิชาที่ 8 ปุ๋ยหมักจากขยะ เปลี่ยนขยะเศษอาหารและเศษใบไม้เป็นปุ๋ยหมัก

วิชาที่ 9 กาแฟ เรียนรู้การแปรรูปกาแฟจากผู้รู้ที่เป็นคนรุ่นใหม่ในชุมชน

วิชาที่ 10 แผนที่ชุมชน สำรวจชุมชนร่วมกันทำแผนที่เดินดินของชุมชน รวบรวมแหล่งทรัพยากร และแหล่งเรียนรู้จากครุภูมิปัญญาหลากหลาย เช่น พื้นที่ป่าอนุรักษ์ ทะเลสาบหนองเต่า แดโพจ่อ การย้อมผ้าสีธรรมชาติ การแปรรูปกาแฟ การจักสาน การตีเหล็กตีมีด การปลูกผักปลอดภัย และวงขยะล่อแอะ เป็นต้น

โรงเรียนและชุมชนร่วมกันการจัดการเรียนรู้แบบใหม่ที่มีการเรียนรู้นอกห้องเรียน โดยนำองค์ความรู้ในชุมชนมาจัดระบบเป็น 10 วิชา แล้วพาเด็ก ๆ ออกไปเรียนรู้นอกห้องเรียนเพื่อให้เด็ก ๆ เห็นโลกการเรียนรู้ที่กว้างใหญ่มากกว่าในห้องเรียน และเห็นต้นทุนในพื้นที่บ้านของตนเอง โดยเด็ก ๆ ออกไปเรียนรู้นอกห้องเรียน สัปดาห์ละ 1 ครั้ง มีเนื้อหาเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนและความมั่นคงในวิถีชีวิตแบบของปกากะญอ

จับงานบทเพลงร่วมสมัย

โครงการต่อเนื่องทำให้เกิดกระบวนการเชื่อมโยงการเรียนรู้สู่ชุมชน แต่ยังคงขาดการสื่อสารส่งต่อความหมายที่มีพลัง ในปี 2566 จึงทำโครงการหนองเต่ามินิอัลบั้ม โดยชื่อโครงการมาจากชื่อดั้งเดิมในตำนานของบ้านหนองเต่า บ้านหนองเต่าเป็นชื่อชุมชนที่ราชการเรียก แต่ตำนานหมู่บ้านมาจากตำนานหนองเต่า ซึ่งเล่าขานกันมาว่ามีเทพเจ้าล้มตัวลงมือกลายเป็นแม่น้ำ ขากกลายเป็นหนองน้ำ และหนองนี้มีน้ำเต่าอยู่

หนองเต่ามินิอัลบั้มเป็นการนำข้อมูลองค์ความรู้ชุมชนมาวิเคราะห์จัดเป็นหมวดหมู่ แล้วสร้างสรรค์เป็นบทเพลง 10 เพลงที่ออกแบบสร้างสรรค์โดยกระบวนการชุมชน นำบทธาโบราณดั้งเดิมที่เป็นภาษาโบราณมาทำให้ร่วมสมัย ทำให้บทธาเข้าถึงเด็ก ๆ และคนทั่วไปให้รับรู้เรื่องราวของชุมชนผ่านบทเพลงธาใหม่ เล่นดนตรีด้วยเตาหน้า เล่าด้วยวิธีการแบบธา สื่อสารด้วยการขับลำนำธา สอดแทรกเรื่องราวของเด็ก ๆ เป็นเจ้าของ ดังนั้นใน 10 เพลงจะมีทั้งเพลงธาเก่าดั้งเดิมที่นำมาเรียบเรียงใหม่ให้ผู้ใหญ่กับเด็กร้องด้วยกัน และมีเพลงธาที่เกิดจากกระบวนการที่เด็กและผู้ใหญ่

ออกแบบร่วมกัน นำประสบการณ์ของแต่ละคนมาเล่าเรื่องสังคมสมัยใหม่ จากเนื้อหาธาดั้งเดิมที่เล่าเรื่องหนุ่มจีบสาว การทำไร่นา วิถีครอบครัว แต่ปัจจุบันชุมชนเริ่มมีปัญหาเสพติด ปัญหาแม่วัยใส และปัญหาสังคมต่าง ๆ เด็ก ๆ จะเล่าเรื่องราวเหล่านี้ผ่านบทธาใหม่ที่สะท้อนความเป็นชุมชนปัจจุบัน และส่วนที่สามเป็นธาที่เล่าเรื่องวิถีชีวิตทั่วไป ความเป็นปกาเกอะญอ ในนิยามความหมายใหม่

ผสานพลังน้ำบ่อน้ำและบ่อหลัง

การสร้างสรรค์หนองเต่ามินิอัลบั้มคือการนำความรู้เก่าและใหม่มารวมกัน เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีการใช้ประโยชน์จากทั้งน้ำบ่อน้ำและน้ำบ่อหลัง ชวนกันวิเคราะห์องค์ความรู้ที่มีทั้งหมด แล้วสร้างสรรค์ผลงานที่สื่อสารให้ผู้ได้ฟังเข้าใจความเป็นปกาเกอะญอมากขึ้น ซึ่งรูปแบบการเรียนรู้ที่ผสมผสานความรู้เก่าและใหม่เช่นนี้เป็นสิ่งจำเป็นในอนาคต เพื่อให้เด็กและเยาวชนที่เป็นอนาคตของชนเผ่ามีบทบาทในการสืบทอดวิถีการดำเนินชีวิตที่พึ่งพาตนเองแบบคนปกาเกอะญอให้ดำรงอยู่ด้วยความยั่งยืน

เรียนรู้วิชาชุมชน วิชาชีวิตมั่นคงของชาวปกากะญอ

โครงการเปิดทีล่อลี: ต้นทุนวัฒนธรรม ความมั่นคงของชีวิตปกากะญอ
บ้านหนองเต่า ต.แม่วัน อ.แม่วาง จ.เชียงใหม่

ชาวปกากะญอรุ่นใหม่
เริ่มเก็บกระเป๋าย้ายที่อยู่อาศัย
และการศึกษาพรากคน
ออกจากชุมชน คนไม่รู้จักชุมชน
ทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่น
เริ่มจางหายไปจาก "คนรุ่นใหม่"

ชวนกันตั้งคำถามและชวนกันคิดว่า

"เราไม่ใช่คนสร้างขยะ
แต่ต้องจัดการขยะมหาศาล"

ครูชุมชนเริ่มชวนเด็กๆ ไปเดินสำรวจ และแปลงความหมายของ
ขยะสกปรก/รก ไปสู่ความน่ารักของขยะ

การหลังไหลของผู้คน
เข้ามาท่องเที่ยวด้วยอินเทอร์เน็ต
ทำให้วัฒนธรรมถูกกลืน

เกิดการสร้างขยะ
จากคนภายนอก

MIDL

กระบวนการพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อ
สารสนเทศ สื่อดิจิทัล

1. Access : การเข้าถึงข้อมูล

เริ่มเดินสำรวจชุมชน และช่วยกันเก็บขยะทุกสัปดาห์
เพื่อแลกกับการสอน ชวนเด็กเล่นดนตรี "เตหนา" เครื่องดนตรีปกากะญอ
โดยใช้บทล่านำสื่อความหมายที่บอกว่า

"คนเราจะไปน้ำบ่อหน้าก็ได้
แต่อย่าลืมน้ำบ่อหลังที่เขามาถึง ต้นทุนชีวิต"

เพิ่มการเข้าถึง

เด็กเริ่มก่อตั้งวงดนตรีขยะล่อและ
คือนำขยะในชุมชนมาทำเครื่องดนตรี

เกิดเป็นผลผลิต "เตหนาจ๊ว" จำหน่าย
และ Workshop

2. Analyze: การวิเคราะห์รากเหง้าของปัญหา!

เด็กพบว่าขยะส่วนใหญ่ล้วนเป็นขยะที่มาจากคนข้างนอก
ที่เข้ามาเที่ยวชมธรรมชาติในชุมชน ทุกคนเหม็นเฉย
เพราะรู้สึกว่าเป็นขยะคือสิ่งสกปรก และไม่มีคุณค่า
อีกทั้งเรื่องวิถีชีวิตของชาวปกากะญอไม่ถูกสื่อสาร

3. Create : การสื่อสารข้อมูล

• สร้างกิจกรรมสำรวจชุมชน และจัดทำแผนที่แหล่งเรียนรู้ของเด็ก

จัดรวบรวมองค์ความรู้ได้ 10 วิชา
ทั้งด้านการเล่นดนตรี ศิลปะ
ธรรมชาติ วิชาชีพ

แต่การดำเนินการดังกล่าวยังขาดพลัง
พลังของการสื่อความหมายเพื่อให้เข้าถึงคนรุ่นใหม่

• สร้างสรรค์บทเพลง : ให้เด็กและผู้ใหญ่ร่วมกันออกแบบ

ความหมายของ
น้ำบ่อหน้า + น้ำบ่อหลัง

10 เพลง

ดนตรี
เครื่องดนตรี
จากขยะ

ความหมายคำสอน
ของชาวปกากะญอ + เครื่องดนตรีเตหนา
สร้างสรรค์จากขยะในชุมชน = เพลงที่มีความหมายและพลัง

4. Reflect & Act : สะท้อนกลับการสื่อสาร

พาเด็กๆ ออกเรียนรู้ชุมชนของเรา
ร้องเพลงร่วมกัน ที่ล่อรวมบ่อน้ำเก่า + บ่อน้ำใหม่
สื่อสารเผยแพร่ให้คนภายนอกเข้าใจ และคนภายในได้เห็นคุณค่า

สื่อสารคุณค่าความหมาย
ชุมชนปกากะญอ
ผ่านบทเพลงหนองเต่า
มินิอัลบั้ม

